

propojené panely. Na vnější straně najdeme jejich portréty, citát a krátké vyprávění zachycující významnou událost z jejich životního příběhu, vnitřní či zadní strany pak nabízejí stručný životopis a ve dvou částech též shrnuté tematické oblasti, které se v důležitých bodech protínají s československými dějinami.

Na tabuli v úvodu expozice se nachází časová osa zachycující osudy všech 15 protagonistů v dobových souvislostech, včetně doby jejich věznění v nacistických koncentračních

táborech a žalářích. Na tento prolog navazuje krátké shrnutí dějin Československa a interaktivní panel, na němž je možné zhlédnout sugestivní filmové sekvence vypovídající o osudech osmi flossenbürských vězňů.

V mediální sekci výstavy je promítána i ukázka z dokumentárního filmu o moravském rolníkovi Radomíru Faltýnkovi, který v roce 2012 převzal vysoké vojenské vyznamenání (řád Zlaté lípy). Film zachycuje 86letého Faltýnka, který se raduje z udělení vyznamenání, zároveň však reaguje

s určitou skepsí. V roce 1945 se vrátil z koncentračního tábora a převzal po zavražděných rodičích statek, o několik let později byl ale jako „kulak“ vystaven novým represím ze strany komunistického režimu a v roce 1960 musel rodinné pozemky pod nátlakem odevzdat státu. Jeho citát z Karla Havlíčka Borovského „Dneska ctí tě ze svatého, zítra budeš sviňák!“ byl použit také jako název celé výstavy.

Annette Kraus, Jan Švimerský
Překlad: David Sajvera

Kartotéka totálně nasazených v Norsku

Dokumenty Organizace Todt a evidence zahraničních dělníků v Norsku z let 1940–1945

Při výzkumu problematiky Čechoslováků totálně nasazených za druhé světové války je limitujícím faktorem otázka dochovaných pramenů. V průběhu spojeneckých náletů v posledních letech války shořelo ohromné množství dokumentů ústředních orgánů Třetí říše. Při bombardování Berlína v noci z 23. na 24. listopadu 1943 byla například takto zasažena centrála Organizace Todt¹ a její agenda byla těžce poškozena. Dochované zbytky mají rozsah pouhých 35 běžných metrů archiválií. Z tohoto důvodu nabývají zvláštní důležitost materiály dochované jinde.

Dokumenty německých orgánů v Norsku

Zatímco přes takřka všechny evropské země se v letech 1943–1945

přehnala fronta, okupované Norsko zůstalo v moci nacistů až do posledního dne války. Kromě její nejsevernější části v zemi na konci války neprobíhaly pozemní boje a také letecké úderů Spojenců mířily převážně na konkrétní vojenské cíle a neměly charakter kobercových náletů. Dokumenty okupačních orgánů zde tedy neznížily plameny ani trosky zřícených budov. Nezmysly ani v chaosu spěšných evakuací před postupujícími spojeneckými vojsky: Němci v Norsku kapitulovali do rukou Norů a Britů až 8. května 1945 a výzbroj, materiál i veškeré zařízení předávali spořádaně a systematicky pod přímou kontrolou vítězů. Na druhou stranu však měli nacisté také dostatek času zničit řadu kompromitujících dokumentů.

Písemné materiály německých úřadů a institucí po válce převzalo dokumentační oddělení Vrchního velitelství spojeneckých pozemních

sil v Norsku (Foreign Document Section, Documents Pool, Allied Land Forces Norway). Díky tomu se na jednom místě soustředily dokumenty z ústředních orgánů v Oslu i z většiny regionálních a lokálních poboček.

Po prostudování byly tyto materiály v prosinci 1945 postoupeny zpravodajskému odboru vrchního velitelství norských ozbrojených sil.² Zpravodajci pak část dokumentů postupně předávali relevantním norským institucím – Vojenskému muzeu, ale také jednotlivým ministerstvům a dokonce i různým podnikům, například Norským státním drahám. Mezi materiály totiž byly i stavební plány stávajících a plánovaných staveb, různé finanční kalkulace, výsledky geologických průzkumů apod. V průběhu dalších let se pak většina písemností, včetně dokumentů vzešlých z činnosti Organizace Todt, dostala do Národního archivu v Oslu.³

- 1 Organisation Todt byla militarizovaná polovojenská organizace, zajišťující výstavbu strategicky významných objektů, především opevnění a dalších vojenských staveb, ale i klíčové dopravní infrastruktury. Její příslušníci byli uniformováni a hodnostně rozlišeni. Organizace spravovala, dozorovala a řídila práci přidělených pracovních sil, civilních dělníků, válečných zajatců i vězňů koncentračních táborů.
- 2 OLSEN, Kåre: *Innledning til katalog for arkivet etter Einsatzgruppe Wiking, Organisation Todt 1940(-42)-1945*. Riksarkivet, Oslo 2012, s. 48.
- 3 K působení Organizace Todt v Norsku v krátkosti např. FRØLAND, Hans Otto: *Organisation Todt som byggherre i Norge. Historisk Tidsskrift*, 2018, roč. 97, č. 3, s. 167–188.

Fond Organizace Todt v Národním archivu v Oslu

Archivní zpracování a zájem historiků se z pochopitelných důvodů nejprve soustředily na dokumenty týkající se kolaborace, válečných zločinů, vojenských operací, tajných služeb a pronásledování norského obyvatelstva za války. Materiály k činnosti Organizace Todt stály tehdy na okraji zájmu a uspořádání se dočkaly až o několik desítek let později. Samostatný fond Organizace Todt byl poprvé nahrubo uspořádán teprve v roce 1985, a jeho systematická inventarizace započala dokonce až v roce 2006. Po pěti letech práce byl roku 2012 fond zpřístupněn veřejnosti.⁴

Fond má dnes rozsah 440 běžných metrů archiválií a v důsledku celé řady důvodů inventarizačního i personálního charakteru je rozdělen do dvou dílčích celků, které se obsahově prolínají. Uspořádání fondu ztížila i skutečnost, že v něm soustředěné materiály již byly částečně zpracovány v různých institucích, které je spravovaly předtím. Fond je ponejvíce strukturován hierarchicky a odráží vnitřní členění Organizace Todt v Norsku od centrály přes regionální a lokální stupně až po jednotlivá pracoviště. Navíc šlo také o dělení podle účelu prací, jako např. stavba opevnění, stavba dopravní infrastruktury aj.; zvláštní odbor spravoval stavby prováděné pro Luftwaffe.

K Organizaci Todt lze najít řadu materiálů i ve fondech dalších norských a okupačních institucí, např. Říšského komisariátu, norského ministerstva sociálních věcí, Ředitelství pro zprostředkování práce a řešení nezaměstnanosti a dalších, které s ní často úzce spolupracovaly.⁵

Rozsah archivního fondu Organizace Todt je z evropského pohledu unikátní, neboť nikde jinde se nezachovaly materiály v takové úplnosti. Badatelé tak mají možnost na norském příkladu detailně zkoumat fungování Organizace Todt v celé její struktuře.

Kartotéka totálně nasazených

Z hlediska výzkumu problematiky totálně nasazených za druhé světové války v Norsku je velmi užitečným pramenem také osobní kartotéka zahraničních pracovníků, která je kompletně dochovaná právě v rámci fondu Organizace Todt.

V Norsku bylo za války nasazeno na 32 000 zahraničních civilních pracovníků.⁶ Byli rozděleni mezi několik set německých a řadu norských firem, které s Organizací Todt spolupracovaly.⁷ Pro evidenci zaměstnanců vedla každá firma vlastní kartotéku. V rámci ústřední evidence pak v centrále OT-Einsatzgruppe Wiking v Oslu vznikla centrální souhrnná kartotéka. Původně byla řazena podle firem, a představovala tak vlastně soubor duplicitních karto-

ték vedených jednotlivými firmami. Pro orientaci úředníků napříč nimi sloužila tzv. vyhledávací kartotéka (*Suchkartei*). V průběhu archivního zpracování v norském Národním archivu ovšem byly všechny kartotéční lístky soustředěny do jednoho souboru a kartotéka následně rozřazena do skupin podle národností uvedených na lístcích. Svoji vlastní sekci v kartotéce tak nyní mají Belgičané, Čechoslováci (sic), Dánové, Francouzi, Němci, Nizozemci, Poláci i sovětsí občané. Kartotéka je uložena ve 45 krabicích, z nichž prvních osm obsahuje kartotéční lístky německého personálu Organizace Todt. Soubor Čechoslováků je uložen v krabicích č. 42 a 43. Je zde zařazeno celkem 1534 kartotéčních lístků, které se týkají 1366 osob.⁸ Nelze však dosud jednoznačně stvrdit konečné počty Čechů a Slováků zachycených v kartotéce, neboť některé jejich kartotéční lístky se mohou nacházet i v jiných souborech – podobně jako bylo v souboru Čechoslováků nalezeno několik karet pracovníků jiných národností.

Jednotlivé kartotéční lístky obsahují základní osobní údaje: jméno, příjmení, datum a místo narození včetně okresu a země, místo domovské příslušnosti, rodinný stav, počet dětí a rubriku státní příslušnosti – ta však byla většinou vyplněna podle národnosti (např. Tscheche). Samostatná rubrika specifikovala, zda dotyčný byl *Volksdeutscher*.⁹

4 OLSEN, Kåre: *Innledning til katalog for arkivet etter Einsatzgruppe Wiking*, s. 1.

5 Podrobnější informace k lokaci různých materiálů týkajících se Organizace Todt v Norsku obsahuje příslušná kapitola dizertační práce HATLEHOL, Gunnar: *„Norwegeneinsatz“ 1940–1945. Organization Todts arbeidere i Norge og gradene av tvang*. NTNU, Trondheim 2015.

6 GRIMNES, Ole K.: *Norge under andre verdenskrig 1939–1945*. Aschehoug & Co., Oslo 2018, s. 206. Celkem Organizace Todt v Norsku během války řídila práci 90 000 osob, a představovala tak zdaleka největšího zaměstnavatele v zemi. Více než polovinu z uvedeného počtu tvořili váleční zajatci. ANDERSEN, Ketil G.: *Grossraum: De bygget landet. Organisasjon Todt og tvangsarbeid i Norge 1940–1945*. Norsk Teknisk Museum, Oslo 2017, s. 27.

7 V Norsku mělo za války působit až 500 německých firem. GOGL, Simon: *Profittsøken uten kontroll? De tyske byggebedriftene under Einsatzgruppe Wiking*. *Historisk Tidsskrift*, 2018, roč. 97, č. 3, s. 230.

8 Podle německých plánů mělo být v Norsku nasazeno až pět tisíc Čechů. HATLEHOLD, Gunnar: *„Norwegeneinsatz“ 1940–1945*, s. 325. Nejvyššího počtu Čechů v rámci OT-Einsatzgruppe Wiking mělo být podle německých dokumentů dosaženo v březnu 1943, kdy úřady evidovaly celkem 1294 Čechů. Tamtéž, s. 326.

9 *Volksdeutsche* – označení pro Němce a osoby německého původu, které žily mimo hranice Německé říše a Rakouska z roku 1937, a zpravidla proto měly cizí občanství. Termín vycházel z nacistické teorie národa ve smyslu kmene, resp. „krve“ (*Deutschblütig*). Používal se i termín „zahraniční Němci“ (*Auslandsdeutsche*).

Totálně nasazení dělníci žili v Norsku řadu měsíců i let v uzavřených komunitách pracovních táborů. Přes časté styky s místním obyvatelstvem navazovali přátelství hlavně mezi sebou.

Foto: Muzeum Sverresborg Trøndelag, Folkemuseum, Trondheim, Norsko

Dále jsou uvedeny údaje pracovní. Kartotéční lístek zahrnuje rubriky povolání a zaměstnání dotyčného a jeho status v rámci totálního nasazení (kmenový zaměstnanec – totálně nasazený – přidělený zaměstnanec). Uvedeno je také datum příjezdu do Norska a datum nástupu do práce. Následuje firma, u které byl pracovník zaměstnán (většinou včetně razítka firmy), a číslo osobních dokladů (služební knížka, osobní číslo a v případě, že se jednalo o příslušníka Wehrmachtu, i číslo jeho vojenského dokladu a informace, zda byl, či nebyl uznán schopným vojenské služby). Z kartotéčních lístků je možné zjistit i to, v jaké lokalitě byl pracovník nasazen a pod jakou pobočku Organizace Todt byl evidenčně zařazen.

Formuláře kartotéčních lístků byly připraveny pro statistické zpracování. Na horním okraji obou stran lístku je předtištěno celkem 60 očíslovaných políček. Na základě zatímní prohlídky kartotéky se však zdá, že tento systém nebyl využíván.

Reverz karty eviduje změny pracovního nasazení, tj. přesuny mezi jednotlivými pracovišti, lokalitami a firmami. Také je zde samostatná rubrika poznámky a rubrika o případném vyřazení z evidence OT-Einsatzgruppe Wiking (datum ukončení pracovního nasazení, datum odjezdu z Norska, místo určení a důvod vyřazení z evidence).

Uvedené údaje umožňují zmapovat osudy jednotlivých osob, ale i celých skupin. Statistické vyhodnocení pak bezpochyby přinese nové poznatky o působení Čechů během totálního nasazení v Norsku. Bude možné sledovat frekvenci jejich nasazení v jednotlivých lokalitách a regionech, počet osob u různých firem, délku jejich pobytu v Norsku, druh práce, účel budovaných staveb, ale i věk, regionální původ, případně zdravotní komplikace či útěky.

Kartotéka je přístupná v rámci zmíněného fondu Organizace Todt v norském Národním archivu v Oslu, jehož inventář je k dispozici také on-line

na adrese: www.arkivportalen.no (RAFA-2188 – Tyske arkvier, Organisation Todt (OT), Einsatzgruppe Wiking); kartotéka Čechoslováků tamtéž, Arkiv Del 1; O – Diverse kartotek for personale og materiell – 07 – Personalkartotek.

Projekt zkoumající pracovní nasazení Čechů v Norsku

Kartotéka byla digitalizována v rámci projektu *Česko-norská memorabilia: bilaterální univerzitní spolupráce* (podpořen Fondy EHP, č. EHP-CZ-ICP-1-001, řešen v letech 2019–2021 ve spolupráci Oddělení skandinavistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Historického ústavu Norské technické univerzity v Trondheimu). Z důvodu ochrany osobních údajů není prozatím možné zveřejnit všechny údaje uvedené v kartotéčních lístcích ani skeny těchto lístků. Alespoň základní osobní data, sloužící především k vyhledávání osob ze strany příbuzných a dalších zájemců, jsou uvedena v on-line databázi na webové stránce projektu: <https://noraci.cz/databaze-osob>.¹⁰

Vyhledávání v databázi je možné podle příjmení, jména, data narození a místa narození. Zároveň nabízí i celkový přehled obsažených příjmení, který je při vyhledávání důležitou pomůckou vzhledem k častému komolení křestních jmen a příjmení v originálních dokumentech, především v důsledku poněkud a chyb v zápisu. Komolení se dotklo i toponym, zvláště míst narození. U jednotlivých osob lze nalézt rovněž údaje o oblasti jejich pracovního nasazení v Norsku a o zaměstnavateli, tedy o tom, u které konkrétní firmy byly zařazeny. Databáze je koncipována jako „živá“, umožňuje tedy průběžné opravy a doplňování dalších materiálů, např. fotografií, dokumentů apod.

Vendula V. Hingarová,
Zdenko Maršálek

¹⁰ Název webu *Noráci* vychází z pojmenování, jímž se sami totálně nasazení v Norsku po válce označovali. Viz HINGAROVÁ, Vendula: Za polárním kruhem. Totálně nasazení Čechů v Norsku. *Dějiny a současnost*, 2020, roč. 42, č. 3, s. 16–19.

OBL Drontheim		OT-Einsatzgruppe Viking	Einsatzfirma des Hauptzweigs SAGER & WOERNER Zurich, Bern, Wien, Prag Beubörse, OTHM, TIA, VTB KNO P
Arbeitskartei für Firmengehörige			
1. Name Levitochka geb. am 19.12.1923	Vorname Wlastinil	2. Wohnort Vobers	3. Staatsangehörigkeit Tschechien
4. Heiratsstand (Dt., Sess., u.s.m.) ledig	Spouse Wlastinil	5. eingetragene in Norwegen am 30.12.43	6. Arbeit aufgenommen am 30.12.43
7. Anzahl der Kinder 0	Alder 0	8. bei Firma Sager & Woerner, Trondheim	9. Dienstbuch Nr. 325295
10. anderer Beruf Vegetarier	Alder 0	10. in Wehrberechnung beim Wehrbes.-Kor. Wehrmahn gedienstungsdienst	11. Wehrbes.-Kor. Wehrmahn gedienstungsdienst
11. Stammarbeiter, Dienstverpflichteter, Zugewiesener*) Vegetarier	Alder 0	12. letzter Tätigkeitsort Trondheim	13. letzter Tätigkeitsort Trondheim
12. Heimatsort oder -behörde Kytsberg, Schuldingen	Alder 0	14. letzter Tätigkeitsort Trondheim	15. letzter Tätigkeitsort Trondheim
*) nicht Zutreffendes streichen			

Averz kartotéčního lístku. Záznamy v jednotlivých rubrikách jsou často zkomolené. Foto: Národní archiv v Oslu

Database of persons

Wlastinil Lawitochka

Datum narození: 19.12.1923	Oblast narození: Trondheim
Místo narození: Vobers	Firma narození: Sager & Woerner

Printscreen záznamu v databázi osob uveřejněné na webových stránkách projektu Česko-norská memorabilia

Repro: <https://noraci.cz>

Kartotéční lístky českých totálně nasazených pracovníků jsou v norském Národním archivu uchovány ve dvou kartonech

Foto: Vendula V. Hingarová